

Vihdoin radion ohjelmahistoriaa

Paavo Oinonen PITKÄ MATKA ON TIPPAVAARAAN...

Suomalaisuuden tulkinta ja Yleisradion toimintaperiaatteet radiosarjoissa *Työmiehen perhe*, *Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja* ja *Kankkulan kaivolla* 1945–1964. Helsinki: SKS 2004. 419 s.

Paavo Oinosen kulttuurihistorian alan väitöskirja *Pitkä matka on Tippavaaraan...* tarkastelee radion kultakauden klassikoiksi muodostuneita kuunnelmasarjoja, *Työmiehen perhettä*, *Kankkulan kaivolla* -radiohupailua sekä *Kalle Kustaa Korkin* ja *Pekka Lipposen seikkailuja*. Näitä 1940–1960-lukujen kuunnelmia tarkastellaan media-, historian- ja kulttuurintutkimuksesta ammentavien keinoin. Tekijä on etsinyt sarjoista suomalaisuutta koskevia tulkintoja ja identifioinut kolmenlaista radiotarjontaa: yhteiskunnallisen, matalankulttuurisen ja karnevalisoidun radion.

Työ paikkaa viestinnän ohjelmistojen tutkimuksen ammottavia aukkoja ja erityisesti radiohistorian kartoittamattomuutta. Varsinkin television valtakaudella syntyneille teos on todella sivistävä. Mikä oikeastaan on perhesarja, missä oli sen historia? Millainen oli 1950-luvun radioparodia? Mitä tarkoittaa radiokuunnelman etninen tietoisuus?

Oinosen tulkinta radion tarjoamasta suomalaisuuden kuvastosta avautuu monisyisenä ja rikkaana. Ohjelmista ei ole lähdetty etsimään yhtenäistä kansallisen identiteetin kuvaa, vaan suomalaisuutta koskevien puhetapojen moninaisuutta. Ideaalisten suomalaisuuskuvien murtumia, ristiriitoja ja radiosarjojen moniäänisyyttä on kunnioitettu. Sarjojen analyysin rinnalla kulkevat Yleisradion ohjelmapolitiikan, suomen poliittisen ilmaston ja radiota koskevan kirjoittelun ja katsojapalautteen tarkastelu sekä radiosarjojen tekijöiden taustat.

Yhteiskunnallista radiota työssä edustaa 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa radiossa kuultu Hella Wuolijoen kuulokvasarja *Työmiehen*

perhe. Oinosen mukaan *Työmiehen perheessä* Yleisradion johtajana toiminut Wuolijoki hyödynsi viihteen asemaa yhteiskunnallisen sanoman välittämisessä. Sarja kertoi Suomen historiasta siten, että kerronnassa avautui totuttua laajempi samastusmispinta myös työväenluokalle. Se määritteli uudelleen menneisyyden kipukohtia ja vaikeana pidettyä kansalaisuutta.

Oinonen tarkastelee *Työmiehen perheen* poikkeuksellisuutta ja yhteiskunnallista painoarvoa suhteessa sen aikalaiseen, *Suomisen perheeseen*, arvoiltaan oikeistolaiseen radiosarjaan. *Työmiehen perhe* haastoi *Suomisen perheen* maailmankuvan ja lavensi suomalaisuuden kokemuksen pohjaa ottamalla mukaan työväen näkökulman. *Työmiehen perhe* tarjosi vastakuvia myös kirjallisuuden tradition sukupuolikuvastolle. Siinä missä realistinen kirjallisuus oli kriisiytännyt isän roolia, *Työmiehen perhe* palautti tämän takaisin perheen keskiöön. Perhesarja on Oinosen työn pohjalta helppo käsittää yleisradioyhtiölle tyypilliseksi, kansainväliseksi ohjelmatyypiksi, joka löysi paikansa myöhemmin yleistyneestä televisiosta.

Vaikka *Työmiehen perheen* tarina jäi radiossa lyhyeksi ja tavallaan myös marginaaliin, oli sen kuvastolla huomattava merkitys vasemiston itseymmärryksen tuottajana. Wuolijoen *Työmiehen perheen* hahmoille antamista tunteista löytyy jälkiä sellaisesta tunnerekisteristä, jota käytettiin jo sosialististen vallankumousohin mukaisessa agitaatiossa ja 1900-luvun alun suomalaisessa työväenliikkeessä. Proletaariseen kärsimyksen liittyi joukko kostonmotiveja, ylpeys raadannasta sekä sitkeys ja uppiniskaisuus.

Koomiset radiosarjat tuottivat suomalaisuuden kuvastoa täysin eri ehdoilla kuin *Työmiehen perhe*. Koominen ohjelmisto saattoi tunnustella suomalaisuutta koskevien normien rajapintoja ja tehdä sillä tavoin tilaa yhteiskunnan muutokselle. Oinonen on pohtinut *Kankkulan kaivolla* -sarjan merkitystä ritualistisen ja yhteisöllisyyttä korostavan tulkinnan näkökulmasta, kytkemällä sen suomalaisen elämän urbanisoitumiseen. *Kankkula* edusti iloista siirtymätilaa: siellä elettiin osittain

urbaanissa kulttuurissa, osittain vielä maaseudun yhteiskulttuurissa. Yleiskieli sekoittui murteeseen, mennyt nykyiseen. *Kankkulan* keronta mahdollisti monenlaisia vastaanoton ja ymmärtämisen tapoja, kuten Oinosen analyysistä ilmenee. Sarjan sijoittuminen menneisyyden maaseutuyltymiseen tarjosi ajan yleisölle huumorin keinoin rakennettua ymmärrystä käynnissä olevasta ja jo osittain tapahtuneestakin muutoksesta, kaupungistumisesta ja elämän muuttumisesta. *Kankkulan kaivolla* on voinut yhdistää eri sukupolvia ja kutsunut kaikkia nauramaan. Näin se on voinut – ainakin symbolisella tasolla – eheyttää ajan suomalaista kulttuuria ja lisätä erilaisuuden sietokykyä. Oinonen arvelee, että ”harmittomuutensa” takia *Kankkulan kaivolla* selvisi sivussa ajan kulttuurikampailuilta ja sukupolvikonfliktilta, joiden yksi kulminaatio sijoittui 1960-luvun puolivälin reporadiolaiseen televisioon.

Aarne Haapakosken ideoima *Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja* (1945–1961) lääkitti sodan hävinneen kansan itsetuntoa kansainvälisyydellä ja kotimaisuudella leikittelevän huumorin avulla. Sillä oli tehtävänsä suomalaisen luotamisessa kohti läntistä maailmaa sodan jälkeisessä epävarmuudessa. Vakoiulukirjallisuudesta vaikutteita hakenut sarja tulkitsi uudelleen patriottis-nationalistista järjestelmää, samoin kuin *Työmiehen perhe*, mutta täysin eri sisältöjen osalta. Suomalaisuutta kuvattiin rakentamalla jännitteitä populaarimytologian, stereotyyppien ja kielteisten kuvien kautta. Esimerkiksi savolaisuuden ja ”hakkapeliittahenkeä” ilmentävä Pekka Lipposen hahmo (tunnettu myös ”prinsisieverstinä” ja ”ite ylipiäjohtajana”) haastoi ihanteellista kansalaisen kuvaa omalla kielteisyydellään. Kielteisen suomalaisuuskuvaston historia itsessään on toki radiota pidempi, kuten Oinonen huomaa. Haapakosken sarjassa kuvasto asettui erityiseen käyttöyhteyteen, kun kansallinen omakuva oli sodan jälkeen murrostilanteessa. *Kalle-Kustaa Korkin seikkailuissa* oli myös utopian elementti – se kertoi suomalaisuuden sadunomaisesta leviämisestä maailman metropoliin.

Oinosen tutkimuksen vahvuus on ajanvieteohjelmien puhetapojen hienosyinen analyysi ja erityisesti huomiorille annettu kulttuurinen arvo. Se on tutkimuksessa usein helppo sivuuttaa, mutta Oinonen on ymmärtänyt sen kulttuurisen kamppailun tärkeäksi paikaksi.

Viihteen osuus ja merkitys Yleisradiolle näyttäytyy ristiriitaisena: Samaan aikaan kun matalaa kulttuuria virallisesti torjuttiin, se kuitenkin vakiinnutti paikkansa ohjelmistossa. Tämän vuoksi radion ajanvieteohjelmia voi pitää myöntykyksenä suuren yleisön maulle. Toisaalta ohjelmistojen pitkäikäisyys vihjaa Yleisradion ohjelmapolitiikan oletettua suuremmasta moniarvoisuudesta ja myötämielisyydestä viihdettä kohtaan.

Tutkimuksessa tarkastelun kohteeksi asettuvat kolmen radiosarjan lisäksi myös suomalainen elokuvateollisuus, kirjallisuus ja muita viihdemuotoja. Tutkimus viittaa myös television kehitykseen ja radion sille antamaan malliin – merkittävä osa television konventioista sai tukea radiokauden muodoista ja yleisön tottumuksista.

Suosittujen ja yhteisesti tunnistettujen sankarihahmojen vetovoimaa kannatteli jo sotien jälkeen intermediaalisesti rakentuva julkisuus. Sen avulla *Kankkulan kaivosta* tunnetusta Tippavaaran isännästä tuli yleiskulttuurin hahmo. *Kalle Kustaan seikkailujen* Pekka Lipponen liimautui osaksi kansallista sankaruuksia näyttelijän kansankiertueiden ja Suomen Filmeille tuottamien elokuvien kautta. Vertailun rohkeaa käyttöä ja elokuvan tutkimuksen hyödyntäminen on ollut Oinosen erittäin hyvä ratkaisu – nyt radioviihde asettuu osaksi suomalaista mediamaismaa ja sen kehitystä. Ajatus kerronnallisista traditioista, niille uusissa ohjelmissa annetuista haasteista ja myös muutoskohdista on helppo sisäistää. Tosin kirjoittaja itse on pitänyt mediajärjestelmiä laajemmin yhdistelevää analyysiä lähinnä vain täydentävänä näkökulmana, jotta tutkimusasetelma säilyttäisi rajansa ja kiinteytensä.

Teos on pitkä, mutta pitkistä lukukokemuksesta tekee nautinnollisen se tapa, jolla kohdeaineiston puhetapoja on saatu esiin. Oliskohan teoksen yhteyteen saanut

liitettyä mitenkään näytepaloja tai edes pari poimintaa radiovihteen äänimaisemista? CD olisi kulkenut kirjan takana sulavasti.

SARI ELFVING

Koti muotokuvien detaljeissa ja uutisissa

Tutta Palin OIREILEVA MILJÖÖMUOTOKUVA

Yksityiskohdat sukupuoli- ja säätyhierarkian haastajina. Helsinki: Kustannus Oy Taide 2004. 403 s.

Antti Seppälä TODELLISUUTTA KUVAA-MASSA – TODELLISUUTTA TUOTTAMASSA

Työ ja koti television ja vähän radionkin uutisissa. Jyväskylän Studies in Humanities. Jyväskylän yliopisto 2003. 211 s.

Parin vuoden sisällä on julkaistu kaksi väitöskirjaa, joilla päällisin puolin näyttäisi olevan hyvin vähän yhteistä. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksella vuonna 2004 väitellyt Tutta Palin tutkii muotokuvamaalauksen detaljeja, ja Jyväskylän yliopistossa viestintätieteiden laitoksella vuonna 2003 väitellyt Antti Seppälä analysoi televisiuutisten tapaa esittää työhön ja kotiin liittyviä asioita. Onkin jännittävää vertailla, kuinka erilaisista tieteenraditioista ponnistavat tutkijat hahmottavat kahden vahvan yhteiskunnallisen instituution ja käytännön – maalaustaiteen ja uutisten – merkityksiä. Yhteistä molemmille tarkasteluille on kuvallisen kontekstin merkittävyys, vaikkakin uutisten kuvitukseen on Seppälän edustamassa journalismin tutkimusperinteessä pureuduttu varsin vähän.

Seppälä on omaksunut erityisesti Veikko Pietilän *TV-uutisista, hyvää iltaa* -tutkimuksen (1995) mukaisen kuvan ja puheen rinnakkaisen analyysitavan. Antti Seppälä purkaa

uutisten merkityksiä reflektoidun sisällönanalyttisen ja diskurssianaalyttisen fokuksen kautta, ja hänen työnsä on myös näiden metodien käytön kuvausta tutkijan arjessa. Hän jopa kirjoittaa kokeneensa jonkinlaisen "tieteenfilosofisen siirtymän" konstruktionistiseen suuntaan ja tekeen melko huiman "käsitteellisen matkailun" työssään päätyen Michel Foucault'n määritelmään diskursseista käytäntöinä, jotka systemaattisesti muokkaavat puhuntansa kohteita (s. 59). Lukijan hämmästytykseksi Seppälä ei kuitenkaan pääse tässä lupaavassa matkailussaan kovin pitkälle, vaan tyytyy käsittelemään aineistonsa hyvinkin perinteisellä tavalla, luokittelemalla uutisuttujen äänellistä ja kuvallista kerrontaa diskurssianaalyttisesti.

Tutta Palin pohtii muotokuva-maalausta feministisen teorian käsitteistön, kulttuurin- ja taiteiden tutkimuksen ehkä laajimmin käytetyn metodin lukutavan, lähiluvun, pohjalta. Hän kiinnittää huomiota maalausten detaljeihin, "oireisiin" eräänlaisen sovelletun psykoanalyttisen tarkastelun kautta. Miten detaljit voidaan tulkita, mistä ne ovat oireita? Hänen materiaaliinaan ovat tunnettujen taiteilijoiden muotokuvamaalaukset, joita peilaamaan aikakausiin kulttuuri-ilmastoa vasten.

Detaljitutkimus ponnistaa psykoanalyysin perinteestä ja semiotiikasta. "Kaikkein vähäpätöisin, marginaalinen yksityiskohta voi kertoa kulttuurisesta ilmiöstä tai dynamiikasta, joka ei muussa muodossa nouse 'leipätekstissä' esiin." (S. 47.) Mieke Bal ja Elisabeth Bronfen ovat tulkinneet oiretta feministisesti "navan" käsitteellä, joka on merkitysten keskuksena. Balin mukaan napa voi olla pieni yksityiskohta kuvassa, mutta tosiasiaa "räjäyttää" tai moninaistaa kuvan merkityspotentiaalit. Detaljin avulla siis pyritään löytämään "ei-vielä-ilmaistua", piilossa olevaa retorista kasaamaa tai tiivistymää. "Napa on intensiivinen yksityiskohta, joka on ladattu niin täyteen merkityksiä, että ne tulvivat yli äyräiden. Sen ulkoasu voi kuitenkin olla täysin banaali. Se voi paradoksaalisesti olla sekä täysi että tyhjä, keskus tai ydin täynnä merkitystä, puutteen ilmaisuvoimainen